

"TÜRK EVİ" NİN KARAKTERİSTİKLERİNİN DIŞ GÖZLEM İLE SAPTANMASI İÇİN BİR YÖNTEM

Hülya YÜREKLİ

YÖNTEMİN AMACI

Genelde spontane olarak oluşmuş tüm çevrelerde ev tiplerinin, biçimlenişi malzeme ve iklim gibi çevresel kaynaklara ve toplumun kültür sistemine -ideoloji ve teknolojisine- bağlıdır. Özelde ise çevre biçimlenişi yukardaki ana ölçütlerin farklılaşmasını sağlayan, zamana, yöreye ve biçimlenişe katkıda bulunan sosyal sınıflara bağlıdır.

Yazıda tanıtılan yöntemin amacı, genel biçim özellikleri bilinen belli bir konut tipinin ve etkilediği tiplerin sistematik olarak ortaya konulabilecek özellik dizilerinden hangilerinin gözlenen konutta bulunduğunu, konut mahremiyetini zedelemeyen süratle belirleyebilmektir. Böylelikle gözlenen birimler için saptanabilecek biçime ilişkin bu özelliklerin, zaman, mekan ve toplum boyutlarında hangi noktaya oturduğunu belirlenmesi, belli bir konut tipinin ve etkilediği tiplerin Türkiye ölçeğinde, mekansal, zamansal ve toplumsal dağılımı ve bu dağılım ilişkilerini belirlemeye yardımcı olacaktır.

Bu çalışmada ele alınan konut tipi Kuban'ın "Türk çağının Anadolu'da geliştirdiği konut kültürünün gerçek temsilcisi"¹ olarak belirttiği ve "esas yayılma alanı Anadolu'nun kıyıları ile orta yayla arasında bir ikinci çember gibi dolanan ve Sivas dolaylarından batıya ve İç Ege'den Torosların kuzey yamaçlarına kadar uzanan ve yer yer diğer bölgelerde ve Balkanlarda görülen hımsız yapı tekniğinde, yani taşıyıcı sistemi ağaç, kerpiç dolgulu, zemin katı çokluk taş olan bir yapı tekniği ile inşa edilmiş olan konut mimarisi"² ve onun etkilediği bölgesel tiplerdir.

YÖNTEMİN GEÇERLİLİĞİ

Bu yöntem Manchester Üniversitesinde, Brunskill³ tarafından geleneksel İngiliz evleri için gerçekleştirilen ve çeşitli bölge, zaman ve toplum alt sınıfları için uygulanan çalışmadan kaynaklanmış ve şimdiye kadar Türkiye'de geleneksel konut mimarisi üzerine yapılan incelemelerden⁴ faydalanılarak gerçekleştirilmiştir. Uygulaması ise Çorum ilinin İskilip kazasının Kopkopluk sokağında yapılmıştır.

1. D.KUBAN, Sanat tarihimizin sorunları, Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler, İstanbul: Çağdaş yayınları, 1975, s.192-211.

2. D.KUBAN, Sanat tarihimizin sorunları, Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler, İstanbul: Çağdaş yayınları, 1975, s.192-211.

3. R.W.BRUNSKILL, Illustrated Handbook of Vernacular Architecture, London: Faber and Faber, 1971.

4. N.BAYAZIT, Y.SEY, A.YÜCEL, Bir Güneybatı Anadolu Gezisi Notları, İstanbul: İ.T.Ü.Mimarlık Fakültesi, 1968;

C.BERK, Konya Evleri, İstanbul: 1951.

S.H.ELDEM, Türk Evi Plan Tipleri, İstanbul: İ.T.Ü.Mimarlık Fakültesi, 1968.

D.ERGINBAŞ, Diyarbakır Evleri, İstanbul: İ.T.Ü.Mimarlık Fakültesi, 1954.

L.BSER, Kütahya Evleri, İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi.

M.EVREN, Türk Evinde Çıkma, İstanbul: İ.T.Ü.Mimarlık Fakültesi, 1959.

Ş.KUÇUKERMAN, Odalar, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1973

O.ÖZGÜNER, Köyde Mimarî; Doğu Karadeniz, Ankara: O.D.T.Ü.

L.TOKSU, Bursa Evleri, İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1950.

Yöntemin geçerliliğinin kanıtlanması ise ancak değişik yörelerde, değişik zaman ve toplum kesitlerindeki konutlarda yapılacak bir ön uygulama ile mümkündür. Bu ön uygulamada eksiklerin saptanması için özellikler dizisini oluşturan matriste boş bir kolon bırakılmıştır. Bu kolonun kullanılma yoğunluğu ve biçimi matrisin başarısını ve matriste yapılması gereken değişikliğin niteliğini ve niceliğini belirleyecektir.

YÖNTEMİN AÇIKLANMASI

Türkiye'de geleneksel konut mimarisi üzerine yapılan çalışmalardan faydalanarak, yukarıda tarif edilen ev tipi ve bu ev tipinden etkilenen ev tiplerinin biçimine ilişkin özellikler şu alt bölümler altında incelenmiştir.

1. Evin ve yakın çevrenin organizasyon ilkeleri
2. Evin her katının genel fonksiyonu ve plan şeması
 - Zemin kat
 - Ara kat(lar)
 - Üst kat(lar)
3. Mekansal elemanların organizasyonu.
 - Oda
 - Çeşitli oda tipleri bu tiplerin öğeleri ve özellikleri
 - İçle ve dışla olan ilişkiler (pencere, kapı düzeni gibi)
 - Yer, tavan ve düzey öğeler
4. Türk evinin strüktürü
 - Duvar malzemesi, yapım teknikleri, duvar kaplamaları
 - Çatı biçimleri, kullanılan yapı ve örtü gereçleri

Bu özelliklerden önemli olan ve dıştan gözlenerek saptanabilecek özellikler ise üç ayrı matriste ele alınmıştır. Bunlardan ilki evin genel özelliklerini (Şekil 1) ikincisi hayat veya sofanın genel özelliklerini (Şekil 2) ve sonuncusu da odanın genel özelliklerini (Şekil 3) içermek üzere düzenlenmiştir. Sonuncu matris her oda için ayrı ayrı düzenlenmek durumundadır.

Birinci matriste (Şekil 1), evin özellikleri 5 ana grupta ele alınmıştır.

Birinci grupta yapının biçimsel özellikleri olarak yapıdaki kat adedi, normal kat plan şeması ve çevreyle ilişki (ev ve bahçe, sokak ve bahçe, sokak ve ev ilişkileri) ele alınmaktadır. Buna göre matrisin birinci satırında şu seçeneklere yer verilmiştir:

- A. Evin bir katlı olması
- B. Evin bir zemin ve bir normal kattan oluşması
- C. Evin zemin kat, zemin kat ile bağlantısı olan küçük bir galeri ve odalardan oluşan bütün bir katı kaplamayan, görünüm ve yapı olarak zemin katın devamı olan bir ara kat ve normal kattan oluşması
- D. Evin üç katlı olması üst katın ara kattan daha fazla çıkma yaparak farklılaşması
- E. Evin üç katlı olması üst ve ara katın aynı biçimde olması
- F. Evin üç tam ve bir ara katı bulunması. Üst katın diğer katlardan çıkma yaparak farklılaşması, ara katın bütün bir katı kaplamaması, görünüm ve yapı olarak zemin katın devamı olması.
- G. Evin üç tam ve bir ara katı bulunması. En üstteki iki katın aynı biçimde olması, ara katın bütün bir katı işgal etmemesi, görünüm ve yapı olarak zemin katın devamı olması.

		A	B	C	D	E	F	G	H	I
BİÇİMSEL ÖZELLİKLER	kac sayısı									
	2 normal kat plan şeması									
	3 çevreyle ilişki									
GİRİŞ KATI	4 giriş kapısı									
	5 küçük pencereler									
	6 normal pencereler									
	7 pencere yerleştirilişi									
	8 pencere açılışı									
	9 yığma duvar/ siva teknikleri									
	10 ahşap çatkı/ dolgu teknikleri									
ARA KAT	11 küçük pencereler									
	12 normal pencereler									
	13 pencere yerleştirilişi									
	14 pencere açılışı									
	15 yığma duvar/ siva teknikleri									
	16 ahşap çatkı/ dolgu teknikleri									
ANA KAT	17 yığma duvar/ siva teknikleri									
	18 yığma çatkı/ dolgu teknikleri									
ÇATI	19 çatı şekli									
	20 çatı şekli									
	21 çatı kaplaması									

Şekil 1.
 s: sokak
 g: bahçe
 b: ev
 H: ev
 G: bahçe
 S: sokak

Matrisin ikinci satırı üst katın plan şemasının ve evin yakın çevresi ile ilişkisini tanımlamaya ayrılmıştır. Burada bir-altı odalı evi temsil eden altı alternatif şeması bulunmaktadır. Bu şemalarda her odaya bir numara verilmiştir. Oda matrislerinin de bu numaralara bağlı olarak numaralandırılmaları düşünülmüştür. Ayrıca her şemanın dört tarafında şu seçenekler yer almıştır: Sokak, bahçe, yapı. Bunlardan birisinin işaretlenmesi gerekmektedir. Bu işlem, odaların ve hayatın, dolayısı ile evin, bahçeye ve sokağa göre yönlenmesini, yapının birleşik veya ayrıık düzende olduğunu belirlemeye yardımcıdır.

Matrisin üçüncü satırı zemin katın karakterini, ana girişin veya girişlerin özelliklerini dolayısıyla ev, bahçe ve sokak ilişkilerini belirlemek üzere şu seçenekleri içermektedir.

- A. Açık taşlıklı, birisi bahçe aracılığıyla diğeri doğrudan doğruya evle ilişkili iki girişli bir yapı
- B. Kapalı taşlıklı ve yukardaki özellikleri taşıyan girişleri olan bir yapı
- C. Açık taşlıklı ve sokaktan doğrudan doğruya girişi olan bir yapı
- D. Kapalı taşlıklı ve sokaktan doğrudan doğruya girişi olan bir yapı
- E. Açık taşlıklı ve bahçe aracılığı ile girişi olan bir yapı
- F. Kapalı taşlıklı ve bahçe aracılığı ile girişi olan bir yapı
- G. Bahçe ortasında açık taşlıklı yapı
- H. Bahçe ortasında kapalı taşlıklı yapı

Özelliklerin ikinci grubu zemin katın iç-dış ilişkilerinin yapısını ve kullanılan malzemeyi belirlemeye yardımcıdır ve matrisin dördüncü satırını oluşturan giriş kapılarının özellikleri ikinci grubun ilk maddesidir.

Giriş kapıları bir veya iki kanatlı kalın ahşap kasalı masif ahşap kapılardır ve seçenekleri şu şekilde sıralanmıştır:

- A. Tek kanatlı kapı
- B. İki kanatlı kapı
- C. Tek kanatlı üstünde camsız penceresi olan kapı
- D. İki kanatlı üstünde camsız penceresi olan kapı
- E. Tek kanatlı üstünde camlı penceresi olan kapı
- F. İki kanatlı üstünde camlı penceresi olan kapı
- G. Girişi koruyan saçaklı tek kanatlı kapı
- H. Girişi koruyan saçaklı iki kanatlı kapı

Matrisin beşinci satırını küçük pencerelerin özellikleri oluşturmaktadır. Bu pencereler özellikle zemin katlarda ve sokak cephesinde yer alır. Ölçüleri yaklaşık 30-50 cm genişliğinde ve 50-100 cm yüksekliğinde olan bu pencerelerin özellikleri aşağıdaki alternatifleri oluşturur:

- A. Masif ahşap kepenkli pencere
- B. Ahşap panjurlu pencere
- C. Yatay ve düşey ahşap parmaklıkla korunmuş pencere
- D. Demir parmaklıkla korunmuş pencere
- E. Lentosu kemerli pencere
- F. Ahşap kafesle korunmuş pencere
- G. Yalın dikdörtgen pencere
- H. Camsız pencere

Matrisin altıncı satırı normal pencerenin özelliklerini içermektedir. Bu pencerelerin ölçüleri yaklaşık olarak 60-90 cm genişliğinde ve 120-200 cm yüksekliğinde olmaktadır. Normal pencereler küçük pencerelere benzer şekilde sınıflanmıştır.

Ancak son sütundaki camsız pencerenin yerini tepe pencereli normal pencere almıştır.

Matrisin yedinci satırını pencerelerin -ister küçük ister normal pencere olsun- pencere boşluğunda yer alış şekli oluşturmaktadır.

İlk altı seçenekte pencerelerin kalın duvarlarda pencere boşluklarında nasıl yer aldığı son iki alternatifte ise pencerelerin ince duvarlarda yerleşim biçimleri gösterilmiştir. Matristeki şekiller bu seçenekleri belirtmektedir.

Pencerelerin açılış özellikleri ise sekizinci satırda şu şekilde yer almaktadır:

- A. Üstü sabit sürme pencere
- B. İki tarafı hareketli sürme pencere
- C. İki kanatlı pencere
- D. Altta sabit bir kısmı olan iki kanatlı pencere
- E. Üstte sabit bir kısmı olan iki kanatlı pencere
- F. Üstte ve altta açılan ikişer kanadı olan pencere
- G. Açılan kanatlar içinde ayrıca açılan küçük kanatları olan pencere
- H. Sabit pencere

Dokuzuncu satırda çeşitli yığma duvar ve sıva teknikleri yer almıştır:

- A. Yığma moloz taş duvar
- B. Yığma moloz küçük ve büyük taş sıralarından oluşan taş duvar
- C. Yığma kesme taş duvar
- D. Yığma kerpiç duvar
- E. Masif ahşap yığma duvar
- F. Çoğunlukla yığma kerpiç duvar üstünde geleneksel (kireç-saman-tezek) sıva
- G. Ahşap üzerine geleneksel sıva

Onuncu satırda çeşitli ahşap iskeletli dolgulu duvar teknikleri sıralanmıştır:

- A. Düşey ahşap kolonlar ve kerpiç yığma duvar
- B. Ahşap iskeletli kerpiç dolgu duvar
- C. Ahşap iskeletli çapraz yerleştirilmiş kerpiç dolgu duvar
- D. Ahşap iskeletli taş dolgu duvar
- E. "Çatma" sık ahşap iskeletli (göz dolması) ve taş dolgu duvar
- F. "Çatma" sık ahşap iskeletli (göz dolması) ve kerpiç dolgu duvar
- G. "Çatma" sık ahşap iskeletli (muskalı) ve taş dolgu duvar
- H. "Çatma" sık ahşap iskeletli (muskalı) ve kerpiç dolgu duvar

Üçüncü grup özellikler ara kata ilişkin olup zemin kattan farkı dördüncü sıradaki giriş kapısına özgü seçeneklerin bulunmamasıdır.

Dördüncü grup özellikler üst kata aittir. Üst kattaki yapı özelliklerini belirlemek üzere sekizinci ve dokuzuncu satırlardaki seçeneklerin yinelenmesidir. Bu katın diğer özellikleri ise hayat ve oda matrisinde yer almaktadır.

Beşinci grup özellikler çatıya aittir ve 19, 20, 21inci satırlarda yer almaktadır. 19 ve 20nci satırlarda çatı şekilleri ele alınmıştır ve Şekil 1 deki tablodan seçenekler görülmektedir. 21inci satırda ise çatı örtü malzemeleri ve çatı arası kullanımına yer verilmiş ve şu alternatifler belirlenmiştir:

- A. Çatı alaturka kiremit ile kaplanmış olup çatı arası yaşama birimi veya birimleri olarak kullanılmaktadır.
- B. Çatı alaturka kiremit ile kaplanmış olup çatı arası saçak altında havalandırılmaktadır.
- C. Çatı alaturka kiremit ile kaplanmış olup çatı arası depo olarak kullanılmaktadır.
- D. Çatı toprakla kaplanmış olup çatı arası yaşam birimi veya birimleri olarak kullanılmaktadır.
- E. Çatı toprakla kaplanmış olup çatı arası saçak altından havalandırılmaktadır.
- F. Çatı toprakla kaplanmış olup çatı arası depo olarak kullanılmaktadır.
- G. Çatı ahşap kaplanmış olup çatı arası saçak altından havalandırılmaktadır.
- H. Çatı ahşap kaplanmış olup depo olarak kullanılmaktadır.

İkinci matris (Şekil 2) hayat veya sofanın önemli özelliklerini şu başlıklar altında ele almaktadır: Hayattaki çıkmaların biçimleri (varsa), çıkmaların yapısal özellikleri, hayatın içle ve dışla ilişkisi, pencerelerin pencere boşluğunda yerelış şekilleri, pencerelerin açılış şekilleri, "köşk" veya "taht"ın özellikleri.

Matrisin birinci satırında çıkma biçimleri yer almaktadır ve seçenekler matriste açıkça görülmektedir. Noktalı çizgi çıkmanın başlangıcını ifade etmektedir.

Matrisin ikinci satırında, çıkmaların yapı teknikleri ahşap ve taş olarak iki grupta ele alınmıştır. İlk beş seçenek ahşap çıkma türlerini göstermektedir:

- A. Payandalı ahşap çıkma
- B. Bindirmeli ahşap çıkma
- C. Konsol ahşap çıkma
- D. Konsol kirişli ahşap çıkma
- E. Karmaşık ahşap çıkma
- F. Bindirmeli taş çıkma
- G. Konsol kirişli taş çıkma
- H. Karmaşık taş çıkma

Matrisin üçüncü satırında dış ile ilişki özellikleri şu başlıklar ile ele alınmıştır:

Şekil 2.

s: sokak S: sokak
g: bahçe G: bahçe
b: yapı H: ev

		A	B	C	D	E	F	G	H	I	
SOFA	1	çıkma yeri									
	2	çıkma çatkısı									
	3	açıklık türü									
	4	doğrama yeri									
	5	pencere türü									
	6	köşk									

- A. Hayat'ın çevresi korkulukla çevrilmiştir
- B. Hayat'ın çevresi korkuluk ve ahşap kafes ile çevrilmiştir
- C. Hayat duvar ve pencere boşlukları ile çevrilmiştir
- D. Hayat duvar ve ahşap kepenkli pencereler ile çevrilmiştir
- E. Hayat duvar ve ahşap panjurlu pencereler ile çevrilmiştir
- F. Hayat duvar ve kemerli pencereler ile çevrilmiştir
- G. Hayat duvar ve pencere-tepe pencerelerle çevrilmiştir

Matrisin dört ve beşinci satırı, genel özellikleri içeren birinci matristeki yedinci ve sekizinci satırdaki seçeneklerin aynıdır. Pencerenin pencere boşluğundaki yeri ve pencere açılış şekillerini belirler.

Matrisin altıncı satırı, bir dinlenme köşesi olan "taht" veya "köşk" ün özelliklerini belirler. Bu öge:

- A. Çıkma oluşturarak kafeslerle çevrelenmiş olabilir;
- B. Çıkma oluşturarak duvar ve pencere boşlukları ile çevrelenmiş olabilir;
- C. Çıkma oluşturarak duvar ve pencereyle çevrelenmiş olabilir;
- D. Hayatla bir yüzde olup kafeslerle çevrelenmiş olabilir;
- E. Hayatla bir yüzde olup duvar ve pencere boşlukları ile çevrelenmiş olabilir;
- F. Hayatla bir yüzde olup duvar ve pencere ile çevrelenmiş olabilir.

Üçüncü matris (Şekil 3) odanın önemli özelliklerini ele almaktadır. Her oda için ayrı bir matrisin doldurulmasına gerek vardır.

Birinci ve ikinci satır, çıkma şekillerini göstermektedir. Üçüncü satır, çıkmaların yapı tekniklerini belirlemekte olup, ikinci matrisin ikinci satırı ile aynı seçenekleri içermektedir. Dördüncü satır odanın hangi yüzlerinde pencere olduğunu saptamaya yardımcıdır ve matristeki şekiller kendilerini yeterince açıklamaktadırlar. Beş ve altıncı satırlar normal pencere şekilleri, pencerelerin boşlukları ve pencere açılış şekillerini belirlemek için yardımcı olacaktır ve birinci matrisin altı, yedi ve sekizinci satırlarındaki seçenekleri içermektedir.

Şekil 3.

s: sokak S: sokak
g: bahçe G: bahçe
b: gapı H: ev

		A	B	C	D	E	F	G	H	I	
ODA	1	çıkma yeri									
	2	çıkma biçimi									
	3	çıkma çatkısı									
	4	pencereler									
	5	büyük pencere									
	6	Doğrama yeri									
	7	pencere türü									

A METHOD FOR RECORDING THE CHARACTERISTICS OF THE "TÜRK EVİ" BY EXTERNAL SURVEY

ABSTRACT

In its general context vernacular architecture is shaped by the resources of the environment such as climate, materials available and the cultural system which consists of ideological and technological aspects

If cases are to be studied, the criteria above which form a building diverse by time, locality and social status, of the owner. To record the house form and time, locality and social status relations the analysis of the house forms are required. The aim of this study is to obtain the characteristics of house forms rapidly and externally -to avoid interference to their privacy- by using a systematic characteristics layout.

This method is adopted from Brunskill's method which is used and tested for English vernacular architecture to a Turkish house form which was built and habitated widely or a large space, time and social status scale. The method was constructed on available studies carried out in this field which was analysed in the following order.

1. The organization of the neighbourhood and house
2. The main functions and layout of each floor.
 - a. The ground floor
 - b. The first floor "Mezzanine"
 - c. The top floor "Piano Nobile"
3. The organization of the spatial elements in the house.
 - a. The room
 - The various kinds of rooms, their elements and characteristics.
 - The interior-exterior relationship
 - The floor ceiling and vertical elements.
 - b. The hall
 - Its elements and their characteristics
 - The interior-exterior relationship
 - The floor ceiling and vertical elements
4. The structure of the house
 - The materials used
 - The way they were used
 - The building components.

By reviewing the previous data, the characteristics that can be traced from the exterior of the house was collected in a survey chart. The survey chart consists of three Sheets. The first one covers the general characteristics of the house, the second one is designed to define the characteristics of the hall and the third one is related to the room.

When a house is to be surveyed a general characteristics and a hall chart has to be filled in and the third chart must then be completed for each room, which take place on the main floor and in some cases the mezzanine level.

On the first chart the characteristics of the house are divided in to five basic groups. The first group will help to explain the form of the building i.e. the number of storeys of the building, the layout of the main floor, and its relations with the environment i.e. the relations of the house and garden, street and garden, street and house. The second and third group of characteristics will help to define the structure and the materials used the criterion exterior relations of the ground floor and the mezzanine respectively.

The fourth group of characteristics belong to the top floor and consists only of walling and cladding techniques, timber frame structures and their infill techniques. The other characteristics are shown separately on the hall and room chart.

(The reason to study each floor separately is to define the different appearance, structures and materials used on each floor). The fifth group of characteristics are related to the roof. The second chart which is related to the hall, consists of five important characteristics, the shape of jetties of the hall (if any), the construction of the jetties, the exterior-interior relationship of the hall, the type of the windows (if any) and the characteristics of the "köşk" (if any).

The third chart consists the characteristics of the room. On this chart the room is defined by the window shapes, the number of walls which have windows, the position of the jetties.

This method which is explained briefly was tested on a street in Iskilip. The reliability of the method must be tested with several surveys undertaken at different regions by choosing houses built at different time scales belonging to people which are members of different social classes.

